

elírás!) Csak néhány apró, bosszantó elírás zavarja az olvasást: Domokos Samu, s nem Lajos (53), békési Csuba Ferenc a helyes alak (43), s néhány szerző neve rosszul szedve (helyesen tehát: Békés, Madar, Marót). Ám ezek nem lényeges hibák, szerencsére!

Nagy Olga tanárnő, szerkesztő, s utóbb a Román Akadémia Folklor Intézetének (Kolozsvár) főmunkatársa fáradszóról energiával dolgozik tovább. Kiaknázza azt a helyzetet, hogy eleven meseközösségekre bukkant: legújabbán meseszociológiai kutatást végez (azt vizsgálja például, hogy a tudatszint miként modellálja ugyanazt a mesét). Munkája eredményét érdeklődéssel, szeretettel várjuk. (*Kritérium*, 1974.)

K. I.

Vekkerdi József: A cigány népmese

A magyarországi cigánykutatásnak komoly hagyományai vannak. A múlt század végén Európában, Habsburg főherceg irányításával, Magyarország lett a cigánykutatás központja. Wlislöck H. és a szegedi Herrmann Antal közreműködésével számos jelentős mű született. Követőik sajnos nem voltak. Ennek egyik oka az akkori magyar társadalmat kísérő jelenségben keresendő: a nemzeti öntudat romantikus eszményétől távol esett a megvetett etnikai közösség, a cigányság kutatása. Szerencsére a felszabadulást követő évtizedben és ma is, a cigányság társadalmi egyenlősítésének megvalósítását állami szerveink rendkívül komolyan veszik. Így az ötvenes évek elején, bár kis tudós csoporttal (Vekkerdi József, Erdős Kamill, Hajdú András), de megindulhatott a munka.

A hazai cigánykutatás utóbbi évtizedben elért eredményei méltán arattak elismerést nemcsak Európában, hanem azon túl is. A kötet szerzője a magyarországi cigánykutatás szellemi irányítója és vezetője, aki nemcsak a cigány etnográfia, hanem a cigány filológia területén is maradandót alkotott. Kötetét — a tőle megszokott — tudományos igény, reális értékelés, ítéleteiben a mértéktartás jellemzi. Könyve közel negyedszázados cigánykutatásának summázása. Izgalmas olvasmány is. Részletes áttekintést kapunk a cigány mese több évszázados pályafutásáról, ugyanakkor ahhoz, hogy a lényegyet ragadjuk meg, bemutatja a mesét hordozó és elveszejtő cigányság történelmi és szellemi keresztmetszetét, mai állapotát.

A cigány balladák halála után, most a cigány mese közelgő haláláról is hírt kaptunk. A népmese ma már csak a társadalom perifériáján élő cigányság igénye. A gazdaságilag és politikailag integrálódott cigányság ma már nem vállalja a mesék hazugságát, érzékeny racionalitással ejti el. Bár az elmaradottabb cigány rétegekben — ahol a mese igénye még megvan — a mese funkciója nem a hétköznapi szenvedéseiből való menekülés egy fikció világba, mint a hagyományos magyar népmesében. A cigány mese ugyanis meg van fosztva társadalmi, illetve közösségi funkciójától azáltal, hogy nem esztétikai igényt, hanem pusztán a szórakoztatást szolgálja. A cigány mesékből hiányzik az a *mesei világlátás*, amely lényegében értelmét adja, hiányzik belőle a pozitív tanulságtétel, a jó győzelme, az igazság diadala. Vekkerdi a cigány mesék kapcsán megmutatja azokat a mentalitásbeli különbségeket, amelyek eredménye az adaptált mese mondanivalójának megváltozása, morálisan fejtetőre állítása. A cigány ugyanis megelégedett a befogadó népektől kényesen kapott kulturális, szellemi javakkal. Ez a hagyomány nélkülség vonatkozik a cigány népdalokra is. Csak az adaptáció specifikus, az interpretáció cigány. Úgy ahogy a cigány népdalokban a szöveg a ritmusnak van alárendelve (ezért homályosak gyakran, csapongók, összefüggéstelenek), ugyanígy a mesékben: a cigány adaptáció függetleníti magát a meseszöveg hagyományaitól. Az elmúlt évtizedek tanul-

sága szerint — állapítja meg a szerző — a tündérmesék mellett a kalandosság, a tréfás történetek kerültek előtérbe, amelyek gyakran drasztikusak, nem bírják a nyomdafestéket. Több történet kontaminálása folytán a cigány asszociációnak megfelelő új, semmihez nem vetíthető történetek, mesék születnek. Ebből következik, hogy a cigány mesék nem könnyen illeszthetők be az európai népmesekatalógus mesetípusainak rendszerébe.

Az elemek átvételével, elcigányosításával, a szabályos egybeszerkesztés már elmarad. Belekerülnek köznapi elemek, az anakronizmus is. A cigány a leglényesebb mondanivalóra törekszik, ezért elhagyja a magyar mesestílus epikus, lassúbb, részletesebb formáit, szaggatottá, lapidárisná válik. Az elcigányosítás nemcsak a mese tartalmi részeire vonatkozik, hanem a mesealakokra is, amelyek gyakran ellenkező jelleggel élnek és cselekszenek a cigány mesében.

Itt mutat rá a szerző egy lényeges sajátosságra, nevezetesen arra, hogy a cigány mesékben a boszorkány, a hétfejű sárkány nem félelmetes jelenség. Nem veszik komolyan, csak nevetnek rajta. Amit a cigány komolyan vesz (a kísértet), meséiből kizárja. Valóban fél tőle, nem süllyesztí le egyszerű mesefigurává. Vekkerdi a cigány adaptációnak sajátosságát — helyesen — egyetlen okra vezeti vissza: a cigány erkölcsi normarendszere lényegesen eltér a mienkétől, ugyanakkor soha nem törekedett a fogalmak pontos meghatározására, az ellentmondások kizárására, az igazság és a hazugság (még a mindennapi életben sem) történő szétválasztására. Ez a tipikusan őshazai örökség okozza ma is a konfliktusokat környezetével. Így a cigány gondolkodás — európai szemszögből — sokban hasonlít a gyermek mentalitásához. Meséikben a hazugság, lopás, kegyetlenség és a rendkívüli amorálisitás számukra mulatságos, egészen más értelmű mint számunkra.

A kötet nagy értéke, hogy ismertette — a cigánykutatás legfrissebb eredményeire támaszkodva — a cigányok vándorútját, társadalmi szerkezetüket, és megteremtette alapjait a cigánykutatás időszerű történeti és etnográfiai kritikájának is.

A cigány nyelvű mesék mellett ismerteti és elemzi a magyar nyelvű cigány meséket. Itt jut — helyesen — arra a megállapításra, hogy a magyar nyelvű cigány mesemondásra a cigány nyelvű mesei stílusfordulatok szó szerinti tükörfordítása jellemző. Körvonalazza a Magyarországon kívüli cigány meséket is. Részletes irodalmat ad nemcsak a megjelentekről, hanem a kéziratban és magnetofonszalagon meglévő jelentősebb meseanyagokról. Ezek közül néhányat magyar fordításban közöl.

A kötet végén tizenkét eredeti cigány mese magyar fordítását olvashatjuk. Jegyzetben bibliográfiát ad a cigány nyelvjárások, a cigány szókincs, a cigány zenei és filológiai kutatásokkal kapcsolatos összefoglaló munkákról. Itt találunk néhány kötetbeni mesét más elmondásban magyarul és cigányul. Ismerteti a mai hazai és külföldi tudományos cigánykutatók kis csoportjának eredményeit, példamutató, önzetlen együttműködésüket.

Reméljük, hogy a kötet — amely több ponton iránymutató a cigánykérdés megoldására kidolgozandó koncepcióhoz — visszariasztja e területről a dilettánsokat, akik a kutatók mögül — helyenként azokat túlharsogva — tudománytalan ciganomániával, olcsó színházi cigány romantikával csak *ártanak* a cigányság felemelkedéséért dolgozó hazai és külföldi cigánykutatásnak. (*Akadémiai*, 1974.)

MÉSZÁROS GYÖRGY